

je, pri tome, zanimljivo Kinžalovljevo objašnjenje majanskih brojnih božanstava u svetlu kulta predaka roda ili grada-države. Njime se mnogi problemi klasifikovanja i tumačenja božanstava razjašnjavaju i pojednostavljaju.

U poglavlju »Značenje simbola«, autor knjige se pozabavio kosmološkim konceptima majanske kulture, većim brojem ritualnih obrazaca upoređujući ih sa astečkim; lokalitetom Rio Azul i mogućnostima arheologije religije kao relativno novije discipline, kao i problemima tumačenja određenih materijalnih ostataka ove drevne civilizacije, ali i drevnih civilizacija uopšte. Iako se svaki čitalac neće moći saglasiti sa autorovim stavovima (s.96-97) da je »čovjek neizlječivo religiozan«, »da je religioznost nešto prirodno i karakteristično ljudskoj prirodi«, odnosno, »da su očekivanja o prevazilaženju i ukidanju religije ne samo preuranjena, već i lišena svakog osnova«, ova studija umnogome objašnjava duhovni svet Maja i ne treba praviti paralele sa evropskim duhom, jer u njemu živeti i verovati nikad nisu imali znakove jednakosti kao što je to bio slučaj u kulturama Mezoamerike. Jedan od vrlo značajnih detalja na koje se autor šire i ne osvrće je da su »iznad groba vladara pravljene piramide, na kojima su se rituali i izvodili« (s.105), odnosno, činjenicu da je tek 1952. godine ispod piramide Hrama natpisa pronađena prva kriptična sarkofagom, a da su do tada svi arheolozi i savremeni istoričari odbijali ideju, pa i samu pomisao, o istovetnoj ili bar delimično istovetnoj svrsi piramida u Mezoamerici sa onima u npr. Egiptu, iako je kod pojedinih starih španskih hroničara bilo ovakvih tvrdnji!

Takođe, autor u ovom poglavlju čini grešku (s.110) kad govori o majansko-astečkoj legendi o nastanku sveta. Macehualli nisu »obični ljudi« već preci Asteka i označavaju one koji su »zaslužni pokajanjem« Kecalkoatla nakon njegovog odlaska na istok u Oblast mrtvih (Miktlan) i povratka sa tog puta, kada je sopstvenim pokajanjem stvorio ljude i kukuruz. Obični, današnji ljudi su tzv. tlakaocamatlni (ljudi-majmuni) prema Analima iz Kvatitlana.

Naredno poglavlje je »Popol Vuh i mit o božanskim blizancima« koje se bavi problemima provedenja i interpretacije ovog, verovatno, najznačajnijeg majanskog dela, odnosno, Sve-te knjige Maja-Kiče Indiosa, kao i silaskom u podzemni svet i jednim od najvažnijih majanskih mitova — mitu o božanskim blizancima koji ima i svojevrstan kosmološki kontekst.

Poslednje poglavlje je posvećeno »Prekolombovskim religijama i njihovim trgovinama u savremenim verovanjima«. Uočavajući »sjaaj prošlih vremena« i njegove uticaje na porobljena indioska plemena, odnosno na španski katolicizam na tlu Mezoamerike, autor vrlo jasno ukazuje na stvaranje novih verovanja, često i sinkretičkih, i kosmoloških konceptata kod pojedinih majanskih zajednica koje su opstale sve do današnjeg dana i upućuje na istraživanja koja su u tom pravcu vodena.

Poseban je problem »Referenci i Bibliografije« koja prati rad. Bilo je neophodno, bar ovog puta, razdvojiti šta je korišćena literatura, a šta postojeća jer se čitanjem vrlo lako može videti šta je sve autor koristio od ovde navedene literature. Ukoliko je želeo da uz rad predstavi postojeću literaturu o ovoj vrlo interesantnoj oblasti onda je mnoga važna dela i njihove autore prenebregao (npr. : R. Acosta, G. H. S. Bushnell, M. Covarrubias, L. C. de Cook, P. Drucker, P. Garcia, H. Cunov, J. M. Longyear, B. Mc Afree, M. Olmeda, F. Peterson, Y. Paddock, M. L. Palacios, L. Sejourn, G. Waine, B. L. Whorf, G. C. Vaillant, G. Zimmermann su samo neki od njih, pored već pomenutih sovjetskih). Takođe, neophodno je bilo bar navesti i radove brojnih španskih i indioskih hroničara, u ovoj bibliografiji, koji još uvek, s kritičkim iščitavanjem, imaju o ovoj materiji šta reći.

Sušтина ovog prikaza nije u umanjivanju značaja i postojećih vrednosti ovako jedinstvene knjige u našoj kulturi i nauci, već upravo ukazivanje na potrebu mnogo dublji i ozbiljniji, u svakom slučaju temeljniji, naučnog rada i pristupa ovoj oblasti koja je u Jugoslaviji potpuno neistražena i nepoznata, pa se čak ni na univerzitetima ili u institutima njome niko ne bavi. Stvarna vrednost ovog dela moći će se oceniti u našoj kulturi tek za deceniju-dve ukoliko ne ostane zaboravljeni pionirski poduhvat.

ars mathematicae

vladan panković

»NOVIJA FILOZOFIJA MATEMATIKE« (Zbornik radova, priredio Zvonimir Sikić), Nolit, Beograd, 1987.

Kao stoprva po redu, u sjajnoj biblioteci »Sazvežđa« beogradskog »Nolita«, pojavila se knjiga »Novija filozofija matematike«, koja sadrži radove jedanaest poznatih matematičara (R. Carnap, A. Heyting, J. von Neumann, I. Lakatos, W. V. Quine, R. L. Goodstein, K. Gödel, E. Beth, D. Prawitz, S. C. Kleene, G. Kreisel) od kojih se neki (Gödel, von Neumann) mogu svrstati među najveće genije matematike. Radove, originalno publikovane u periodu od 1931. do 1978. godine, odabrao je, preveo (za-jedno s Deanom Rosenzweigom) i klasifikovao na tri, uslovno rečeno, poglavlja (I Zasnivanje matematike, II Postojanje matematičkih predmeta, III Matematička logika), Zvonimir Sikić. Isti autor napisao je i nadahnut uvod (»Novija filozofija matematike«) u kojem, već na početku, određuje sadržaj knjige. »Filozofija matematike je« — kaže Sikić — »problematiziranje matematike, dovodenje matematike u pitanje. Filozofija matematike je, dakle, kritičko razmatranje matematike; razmatranje koje zahtijeva distancu, istupanje iz matematičkog mišljenja. Treba je stoga razlikovati od nekritičkog uranjanja u okvir matematičkog mišljenja u kojem se zbiva sama matematika. Ovaj bi uvod krivo mogli shvatiti kvazifilozofi vjerujući da je njime još jednom potvrđena njihova vizija matematičara koji ne može razumjeti bit znanosti; konkretno, njihova vizija matematičara koji ne može razumjeti bit matematike. Znanstvenik bi, naime, bio taj koji navodno ne može istupiti iz znanosti i jasno je filozofski shvatiti. Mi ovdje ne zastupamo to gledište. Iako znamo da većina znanstvenika ne istupa iz znanosti, mi isto tako znamo da većina filozofa nikada ne ulazi u znanost, što im unapred onemogućava da iz nje istupe. (Kvazi filozofi zaboravljaju da se istupiti može samo iz nečega u što se već prethodno ušlo.) Smatramo da filozofski relevantan govor o znanosti može izreći upravo znanstvenik koji istupa iz znanosti (i dopuštamo, ako je to nekome značajno, da on time postaje filozof) ili filozof koji ulazeći u znanost zadržava (filozofski) distanciju prema njoj. Točno je da čisti znanstvenici nisu relevantni za naše pitanje, ali ni tzv. čisti filozofi nemaju o njemu što reći. (Uostalom, relevantan povijest filozofije i znanosti dovodi ozbiljno u pitanje postojanje ovih čistih oblika). Problematiziranje matematike o kojem će ovdje biti riječ jest problematiziranje matematike kao spoznaje, ili točnije, kao paradigmatškog primjera spoznaje«. (str. 11.—12.)

Već iz navedenih uvodnih reči, kao i iz popisa imena autora članaka, sledi zaključak da

je »novija filozofija matematike« koncipirana, sasvim opravdano, s daleko većim pretenzijama no što je popularizacija novijih matematičkih teorija o fundamentima matematike, ili pak da bi bila samo »nastavak« dela Stefana Barkera »Filozofija matematike« koje se već pojavilo (pod rednim brojem 37) u istoj »nolitovoj« biblioteci. Zbog toga nije na odmet reći nekoliko reči o pristupu ovoj knjizi. Noviju filozofiju matematike« u celini mogu pratiti pre svega profesionalni matematičari, a uz nešto napora i oni koji su na opštem kursu matematike na fakultetima prirodno-tehničkog usmerenja prošli bar elementarni kurs algebre, matematičke logike i teorije skupova. Pa ipak za ove poslednje nije na odmet, dok je sa ostale, čije obrazovanje nije obuhvatalo gradivo matematike u traženom stepenu, praktično neophodno da svoja znanja obnove i dopune bilo iz standardnih univerzitetskih udžbenika, bilo iz veoma dobrih izdanja »Skolske knjige« iz Zagreba u biblioteci »Moderna matematika« (npr.: N. J. Vilenkin, »Priče o skupovima«, 1975.; L. A. Kalužin, »Što je matematička logika«, 1975.; H. Zsigmond, S. Mihaly, »Pristup modernoj algebri«, 1976.; V. N. Trostnikov, »Što su konstruktivni procesi u matematici«, 1983. J. — L. Krivine, »Aksiomska teorija skupova«, 1978., itd.) kao i iz mnogobrojnih izdanja drugih domaćih izdavača (npr.: M. Bertolino, »Matematika, prirodne nauke i marksističko obrazovanje«, Naučna knjiga, Beograd, 1980.). Ovo međutim nikako ne treba da uplašiti one koji nisu spremni na takve »napore«, jer je tekst knjige moguće pratiti i bez udubljanja u matematički formalizam, pa ipak i u takvom »krokiju«, i, u izvesnoj meri, intuitivno, spoznati veličinu postavljenih problema i veličinu uopštavajućih misli kojima se oni nastoje razrešiti. Čitaoca koji knjigu čita »impresionističkom tehnikom« treba takođe upozoriti da usmerenja u modernoj (novijoj) filozofiji matematike, kao što su na primer konstruktivizam, empirizam, intuicionizam, itd, nisu uvek niti u svemu ekvivalentni sa istoimenim usmerenjima savremene opšte filozofije, niti da iz njih potiču. Sve generalizacije koje se čitaocu, ad hoc, nameću, treba stoga podvrći opsežnoj i sistematskoj analizi.

Na kraju, može se reći da je »novija filozofija matematike« delo od one retke vrste koje nam tek kad ga pročitamo pokazuje koliko nam je bilo neophodno, koliko bi nam bez njega pogledi ostali skućeni. Umetnost matematike u naše vreme sve više postaje matematika života, života kao umeća i umetnosti.

zašto je snijeg prljav?

milovan tatarin

Pavao Pavličić: »RAKOVA DJECA« Znanje, Zagreb, 1988, biblioteka »HIT«

Ako je u prethodnom svom romanu, u »Krasopisu«, Pavličić zalačali uslojio priču tako što je, pored osnovne pripovijedne razine koja prati zbivanja uzrokovana anonimno pristiglih rukopisom, unio i maniristički obilježene relacije (odnos spram zbilje, tradicije, te odnos teksta prema samom sebi — metatekstualnost) i time zainteresirao ne samo konzumentski određene čitatelje već i one koji ponešto znaju o teoretskim eksplikacijama, a time onda priskrbio prilično povoljne vrijednosne sudove, u najnovijoj knjizi on će i najistrajnije re-

cipijente postaviti u ozbiljnu kušnju, naime, da roman dočitaaju do kraja.

I ovoga puta Pavličić se odlučio za vjerojatno najomiljeniji mu žanr, za krimić čija će radnja ponovo biti motivirana, sada već sasvim dobro poznatim autorovim načinom, nekim osobnim razlozima jednog od akatanata (»Radovan Sedlaček je moj prijatelj. Ne vidam ga dugo, doduše, to je komplicirano, ali on je moj prijatelj. Skupa smo odrasli«, str. 13.) što onda omogućuje da nosilac detekcije bude osoba, a to je baš ona nit koju Pavličić tako ustrajno sledi.

čija je zanimacija upravo bitno drugačija od one koju tek privremeno preuzima. Da bi ovakvu akterijsku situaciju omedio i dovoljno atraktivnim locusom autor poseže za odjelom za rak, što nas i nehotično podsjeća na sjajnu Orhelovu prozu »Uzbuna na odjelu za rak« iz 1983, unutar kojeg smješta zagonetna umorstva koja baš time i dobijaju pojačanu enigmatičnost. Utroščen upit u realiziranom obliku romana istrage zamišljen je, recimo slobodno, tako sasvim ambiciozno, no njegovo otjelovljenje kroz čitav tijek ostaje vidno okrnjeno. Zašto?

1. Tretiranje jezika

Prva stvar (započnimo načinom koji je blizak i samom Pavličiću) koju će recipijent svakako zapaziti jeste autorovo služenje jezikom. Poznato nam je da konvencije ne trpe nikakove barokne pretrpanosti kada je o ovom žanru riječ, no, svejedno, nedopustivo je da se lingvistički pristupa gradi sa takvih pozicija kao da se ispisuje kakav standardni sudski izvještaj ili arhivski zapis. Pavličić predlaže jedan sasvim korektno i po zakonima našeg važećeg pravopisa sklopljen tekst u kojem je gotovo nemoguće pronaći bilo kakvo jezično »iskliznuće«, neobično domišljenu i svježu leksičku jedinicu, neki neistrošen i neizrabljen iskaz koji bi bar malo pripomagao ionako malokrvnom i blijedom književnom organizmu. Pa čak i onda kada svojim junacima dopusti da se izražavaju dijalektom ništa se bitno ne mijenja u općem mrtvulu koje je još i više pojačano naglim, stršećim kajkaviziranim izričajima što djeluju tako neprirодно usred sterilnog konteksta. Njegovi se akteri izražavaju napadno knjiški, suhoparno, upravo literarno. Na pojedinim mjestima sam autor daje do znanja da je svjestan tog svog nedostatka, pa onda i zapisuje nešto što može zazvučati kao dopadljiva autoironija: »— U sadržaj se ne razumijem — reče Luka o onome što je vidio. — Ali, stil te neće uvesti među klasike naše književnosti. — Tko zna — prihvatiti Šoštarić. — Sad je u modi dokumentarni stil.« (str. 131.). Ovakvi pasaži, a prisjetimo se da ih možemo pronaći i u »Krasopisu« (»— A ja sam čitao neke vaše knjige, znate!... — Što vam je to trebalo?«, str. 42.), slični su donekadna zapisivanim persiflažama o fantastici (»Glava mu je bila teška i u njoj je zujalo, trebalo je da stigne na promociju knjige za koju nije vjerovao da valja, i da tamo razgovara sa piscem koji mu je bio dosadan (drljao je nekakvu fantastiku, i da uz to pokuša i nešto prodati.« — »Stigle cigle«, u knjizi »Skandal na simpoziju«, Logos, Split, 1985, str.161.) koju je isti ovaj autor pisao, a kasnije, kada je promijenio koncept, nastojao je na neki način opravdati to napuštanje i priklanjanje primljivijim žanrovima prividnim osporavanjem stvaralaštva te ranije, inicijalne faze. No, bez obzira koliko u tim paragrafima Pavličić pokušava dati do znanja da i sam zna gdje mu se nalazi slablja strana time se u suštini ništa ne promjenjuje, dapače, samo se još jače potencira ono što je i bez toga suviše vidljivo. Citati rečenice koje se naprosto lome u svojoj neprivačnosti i neelastičnosti veoma je zamorno jer nikako da se izade iz ustajale sintaktičke kolotečine u kojoj se ne može pronaći ni minimum erosa što bi čitaoca oslobodio stanja bespomoćne letargičnosti.

2. Zaista prazne romaneskne koincidencije

Opće je poznato da kriminalistički roman nalaže ovladavanje korpusom konvencija (neka od Van Dineovih još su i danas djelotvorne) i da je u tome taj žanr nekako najzahtjevniji spram ostalih mu trivijalno bliskih srodnika. Spisatelj mora postići izvjesnu rutinu, pri čemu ne mislimo na vulgarno značenje te riječi, da bi uspio iskoristiti sve mogućnosti narativne kombinatorike. Kod Pavla Pavličića jasno možemo vidjeti to ovladavanje strukturom, no kod njega je taj proces otišao i više nego bi to uistinu trebalo. Naime, u svojoj hiperproduktivnosti ovaj prozaik je do te mjere automatizirao proces pisanja, a to je najgora stvar koja se književnom posleniku može dogoditi, da mu neke činjenice jednostavno promiču. Mislimo ovdje, prije svega, na unošenje nekih odista »papirnatih« romaneskni koincidencija, banalnih i preživljenih. Stoga u samom tekstu možemo pronaći niz mjesta koja ni najnaivniji

čitatelj neće prijeći bez podsmješljiva reagiranja. Kakvu reakciju uopće možemo i očekivati kada nam se podastru, neka nam se dopusti da malo prepričavamo, i opća mjesta kakva su, recimo, slijedeća: Ivan Remetin želi da upravo on bude taj koji će ubojici postaviti zamku, ali odlučio je odbijen od pretpostavljenih s obrazloženjem da već postoji tom zadatku primjerenija i adekvatnija odoba. Međutim, kada se istražitelji pojavljuju u bolnici ustanovljavaju da je njihov »specijalac« baš nedavno doživio prometnu nezgodu tako da će Remetin ipak moći (zahvaljujući svemoći svog tvorca) zadovoljiti sopstvenu želju. Ili: čovjeku što je obolio od raka, a kojeg Pavličić oblikuje tako da za njega pobudi suosjećanje, na kraju saopštavaju, da bi završetak ipak bio sretan kao što su to nekada, a i sada, zahtjevale čitateljce od Mir Jam, Mahlerice i Daniele Steel, da on ipak nema bolest najgore vrste, a uz to se ona još i povlači... itd... itd... Odista nevjerojatna preklapanja kakva možemo pronaći tek u jeftinim roto-izdanjima! Sigurno da je nerativni tijek, a takvih bi se mjesta moglo navesti, nažalost, još, sasvim solidno mogao proći i bez tih izlizanih topoa koji nisu ništa drugo do izrazito oslabljujući faktori. Pa kada se oni pojave kod autora Pavličićeva tipa onda je to još poraznije i tragičnije. Ne bi, dakle, štetilo malo više zadržavanja nad sopstvenim rukopisom.

3. »Briga« za čitatelja

Pavličić ne pušta prilike da u raznim (otvorenim) pismima upućenim našim starijim spisateljicama (I. B. Mažuranić, M. J. Zagorki, D. Jarnevićevoj) naglasi i svoju izuzetno skrb (»E eto, pišući knjige, ja zapravo pokušavam naći barem jednu Ružu koju bih svojim pripovijedanjem usrećio, kao što ste vi usrećili stotine tisuća ljudi.«, »Otvoreno pismo Mariji Jurić Zagorki«, Treći program Radio Zagreba, 7/1982, str.93. Ili: »Mome ię temperamentu nekako primjereno da nastojim pisati za nekoga, da to neko osjeti kao da je tu izrečen neki njegov problem, da je tu formulirano nešto što je on sam želio formulirati, a nije uspio, da je prikazan njegov slučaj ili nešto slično.«, Quorum, 1/1988, str. 8.) kada se radi o recipijentu. Pribijavam se, ipak, da je Pavličić već pomalo i pretjerao u toj svojoj brižnosti budući da ona počinje poprimati i neke dovijantne oblike što se otjelovljuju u promatranju tih istih recipijentata kao, ublaženo rečeno, mentalno retardiranih. Kako drugačije rastumačiti njegovu strast da objašnjava i najbjelodanije stvari i time blokira i minimum čitateljske slobode u nekom sopstvenom nastavljanju teksta. Pitamo se čemu dijelovi poput ovih: »... pa se njima svaki čas događalo da hlačama zagrebu po prljavom i stvrdnutom snijegu. Snijeg je bio prljav ZATO (istakao M. T.) što je u njega netko bacio otpatke kao da baca u vodu: prazna boca, kožica od salame, mrlje nečega crnog, valjda motornog ulja, a na dva mjesta vidjeli su se

žuti tragovi gdje je netko mokrio.« (str. 80.) Kada Ivan Remetin želi otkriti počinioca uvlači se u bolnicu, a da bi to izveo što neprimijećenije skida cipele. Nastavljajući priču, Pavličić zapisuje rečenicu: »Njegovi koraci na gumenim donovima...« koja je čitatelju apsolutno razumljiva jer pretpostavlja da se Remetin u međuvremenu obuo. No, revnosni naš autor mora u zagradi, a odmah u nastavku, dodati i slijedeće: »... pred vratima se obuo.« (str. 211.) Ovakvi i slični ekskurzi djeluju izrazito nepoćudno da kod recipijentata izazivaju otpor zbog svijesti o postavljanju u položaj idiota kojemu se sve mora eksplicite naznačiti i koji nije tu da o napisanom razmišlja (a i »velike« mu se stvari u tu svrhu ovdje nude!) već da bespogovorno usvaja ono što mu se »servira«. Složit ćemo se da je u sadašnjem trenutku gleda Pavličića uglavnom formiran nekakav obzor očekivanja tako da se već mogu pretpostaviti i tekstovi oslabljene kvalitete, no ovakvi drastični padovi odista su zapanjujući, a za samog autora trebali bi biti i alarmantni. Jer, nemar i nebriga oko onog što se otiskuje može rezultirati samo marginaliziranjem autorskog opusa koji se polako uljuljkava u slatko pabirčenje po staroj slavi iz vremena »Lade« ili »Vilinskih vatrogasaca«, ali i »Umjetnog orla« i »Večernjeg akta«. Nemamo, dakako, namjeru zahtijevati od Pavličića da se radikalno mijenja i da nam prenosi takve knjige koje će istog trenutka ući u kruti repertoar školske lektire, ali tendencije ka malo više pažnje pri koncipiranju i pisanju romana nikako mu ne bi štetilo.

Da razjasnimo: nismo od onih koji lamentiraju nad našom produkcijom i koji očekuju da se godišnje pojavi bar jedno remek-djelo (što je to?); nismo od onih što nisu pročitali ni jednu prozu koja nosi Pavličićev paraf, a koji si dozvoljavaju da tog istog Pavličića uzimaju onda kada ne žele rabiti riječ šund ili kič, ali upravo to žele reći; nismo od onih koji kod ovog prozika ne žele vidjeti zaista dobro napisan roman jer ih u tome priječe različiti neknjiževni razlozi; nismo, konačno, kada je o prosudbi tekstotvora riječ, nekritički subjektivni.

Sve smo ovo istaknuli stoga da se naš prethodni prikaz ne bi krivo shvatio i sveo pod označitelj preferiranja takve vizure koja vidi samo ono što je negativno dok za ono afirmativno nema niti najmanje sluha.

Radi se tek o jednoj kritičnijoj recepciji, a uvjereni smo da će i većina adresata nakon čitanja romana, ako ga uopće uspiju privesti kraju, doći do istovjetnih zaključaka i uvidjeti slijedeće: nije pred nama dobra cjelina sa nekoliko »tanjih« mjesta kakva se uvijek mogu potkrasti spisatelju, nego upravo zbir slabosti među kojima se ne može pronaći ništa što bi bilo u blizini ikakve književno-estetske relevancije. Dakle, iza primamljivog naslova »Rakova djeca« krije se samo jedno veliko razočarenje.

MLOVAN TATARIN

iluzija nemogućeg u mogućem

nenad šaponja

Sreten Ugrčić: NEPONOVLJIVO NEPONOVLJIVO, vidici, Beograd 1988.

»Pisati znači imati mogućnost da se učini nemoguće. Npr: ponoviti neponovljivo! Ili, izreći neizrecivo, npr. i... Uspelim Ponavljanjem — a način za to su, prema samoj prirodi Ponavljanja, neisprni — uobrazilja čitaoca lakše nego inače dovodi se u stanje u kom je i *nagoveštaj* neke ideje dovoljan da dušu ispuni i očara, što je presudno kada se ima u vidu da je Tekst (ma koji tekst) i sačinjen jedino od jezikom formiranih nagoveštaja (kognitivnih,

emotivnih, arhetipskih, itd.) I stoga što je, neposredno ili posredno, bitna Namera svakog teksta da govori o Neopisivom, da ponovi Neponovljivo, odnosno — da se pokuša Nemoguće. Tekst pretenduje da bude nestvaran (a istinit) način postojanja Stvarnog. Namera (da se učini nemoguće) zato uslovljava *Posedovanje* koje je skrivena suština Teksta... Četvororojevanđelje nije nastalo zbog onog što se najčešće zna nego zbog onog što se najčešće ne zna, a